

მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები

ლია ჭყონია

სტუ ასოცირებული პროფესორი

მარინა ბაღათურია

სტუ-ს ასისტენტ-პროფესორი

SOCIO-ECONOMIC AREAS OF HIGHLANDS PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Lia Chkonia, Associate Professor of GTU
Marina Bagaturia, Assistant Professor of GTU

RESUME

The most pressing problem for the highland populations is low income and unemployment. Only 22% of the population is employed on paid work. For 51% of households, the main source of income is pension and state aid. For 35% of families, the monthly income does not exceed 250 GEL. In the majority of highland settlements, agriculture is the main source of population activity and, therefore, income.

The Law of Georgia on the Development of Highland Regions was enacted in 2016 and a strategic development plan was developed. Within this framework certain benefits were granted to the individuals and entrepreneurs living in the settlements. The law provides certain benefits that have already yielded some results.

The Law on the Development of Highland Regions provides for various benefits. The entrepreneur, after being granted the status of a Highland Settlement Enterprise, will be exempt from income tax for 10 years and will not be taxed by the state as income from the business.

Highland Settlement Enterprises are exempt from income tax for 10 years.

The enterprise will not pay property tax in the same area for 10 years.

It is noteworthy that the land tax in the same territory is also exempted from the property tax.

Tax benefits and social benefits are provided for residents, pupils, students, teachers, medical staff, retirees.

* * * *

საქართველოში მაღალმთიან დასახლებად ითვლება დასახლება, რომელიც ზღვის დონიდან 1500 მეტრის სიმაღლეზე ან მის ზევით მდებარეობს. საქართველოს კანონმდებლობით მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული აქვს აგრეთვე ზღვის დონიდან 1 500 მეტრ სიმაღლეზე ქვემოთ მდებარე სხვა დასახლებებსაც, რომლებიც აკმაყოფილებენ კანონით გათვალისწინებულ კრიტერიუმებს და ისტორიულ-გეოგრაფიულ მხარეებში მდებ-

არე დასახლებებს, როგორცაა: ხევი, მთიულეთი, პანკისის ხეობა, მაღალმთიანი აჭარა, გუდამაყრის ხეობა, ფშავ-ხევსურეთი, თუშეთი, ზემო სვანეთი, ქვემო სვანეთი, ლეჩხუმი, რაჭა.

საქართველოს ტერიტორიის 79% მთაგორიანია. მაღალმთიან დასახლებათა შორის უმეტესობა სოფლის კატეგორიისაა (98.5%, 1 705 სოფელი), მცირე რაოდენობით კი - დაბის (1%, 17 დაბა) და ქალაქის (0.5%, 8 ქალაქი) ტიპის. სულ მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული აქვს 1 731 დასახლებას. ამ სტატუსით დღეისათვის სარგებლობს საქართველოს 245.287 მოქალაქე (მოსახლეობის 9%).

მთის რეგიონები მძიმე ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ, სოციალურ და კულტურულ ვითარებაში იმყოფება. პრობლემები ბევრია. მთიანი დასახლებები მონყვეტილნი რაიონის ცენტრებს. დაბალ დონეზე მიმდინარეობს სოფლის მეურნეობის სამუშაოები, სავალალოა განათლების სისტემის მდგომარეობა და სამედიცინო მომსახურება, უგზოობა, უსინათლობა, სრულყოფილად არ მიენოღებათ პრესა, მოშლილია კომუნიკაციები, სათანადოდ ვერ ვითარდება ტურისტული ინდუსტრია, საკურორტო მეურნეობა და სამთო სპორტი. იკარგება მთაში არსებული ტრადიციები და კულტურული მემკვიდრეობა. მოსავლელია უძველესი არქიტექტურული და საეკლესიო ძეგლები, მწვავეა გენდერული თანასწორობის საკითხი. ქალთა საკუთრებრივი უფლებები, გამოწვევად რჩება ორსულთა, მშობიარეთა და მეძუძურ ქალთა ჯანმრთელობის, შრომითი და საყოფაცხოვრებო პირობები. შესამჩნევია მოსახლეობის დაბერება. რომლის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ახალგაზრდა და შრომისუნარიანი მაცხოვრებლების მიგრაციაა. მაღალმთიანი დასახლებებიდან მიგრაციის მიზეზებად სტიქიური უბედურების სიხშირის ზრდა, დასაქმებასა და განათლებაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემაა.

მაღალმთიანი დასახლებების მოსახლეობის ყველაზე მწვავე პრობლემა დაბალი შემოსავლები და უმუშევრობაა. მოსახლეობის მხოლოდ 22% არის დასაქმებული ანაზღაურებად სამუშაოზე. შინამეურნეობების 51%-ისთვის შემოსავლების ძირითადი წყარო პენსია და სახელმწიფო დახმარებაა. ოჯახების 35%-ისთვის ყოველთვიური შემოსავალი 250 ლარს არ აღემატება. მაღალმთიანი დასახლებების უმრავლესობაში მოსახლეობის საქმიანობის და, შესაბამისად, შემოსავლების ძირითადი წყარო სოფლის მეურნეობაა.

2016 წლიდან ამოქმედდა საქართველოს კანონი „ მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ იმავე წელს შეიქმნა მთის განვითარების ეროვნული საბჭო და მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდი. რომლის ფარგლებშიც გარკვეული შედეგები დაუწესდათ დასახლებებში მაცხოვრებელ ფიზიკურ პირებს და მენარმე სუბიექტებს. კანონში გათვალისწინებულია გარკვეული შედეგები, რამაც უკვე გამოიღო გარკვეული შედეგები.

მთის კანონში ვკითხულობთ: „ამ კანონის მიზანია საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებული მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის სტიმულირებისათვის შედეგების განსაზღვრა, რომლებიც უზრუნველყოფს მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ პირთა კეთილდღეობას, ცხოვრების დონის ამაღლებას, დასაქმების ხელშეწყობას, სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას“. მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების სტრატეგიის ფარგლებში 2023 წლისათვის საქართველოს მაღალმთიან დასახლებებში საბაზისო ინფრასტრუქტურის, სოციალური და საჯარო სერვისების, ტურისტული მიმზიდველობის, სოფლის მეურნეობაზე და წარმოებაზე დაფუძნებული ეკონომიკური საქმიანობის ხელშეწყობით შესაძლებელია გაუმჯობესდეს მოსახლეობის ცხოვრების დონე და დემოგრაფიული დინამიკა.

მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს / მენარმე ფიზიკური პირის სტატუსს იღებს მაღალმთიან დასახლებაში ეკონომიკური საქმიანობის განმახორციელებელი მენარმე სუბიექტი. „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი შედეგებს სხვადასხვა მიმართულებით ითვალისწინებს. მენარმე, მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსის მინიჭების შემდეგ, საშემოსავლო გადასახადისგან 10 წლით თავისუფლდება და ამ საწარმოს საქმიანობით მიღებულ შემოსავალს სახელმწიფო არ დაუბეგრავს.

მაღალმთიანი დასახლების საწარმო თავისუფლდება მოგების გადასახადისგან სტატუსის მინიჭებიდან 10 წლის მანძილზე.

საწარმო 10 წლის მანძილზე არ გადაიხდის საკუთრებაში არსებული, ამავე ტერიტორიაზე მდებარე ქონების გადასახადს. საყურადღებოა, რომ ქონების გადასახადისგან ასევე თავისუფლდება მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის საკუთრებაში არსებული, ამავე ტერიტორიაზე მდებარე მიწის ნაკვეთი.

მაღალმთიან რეგიონებში მენარმეობის განვითარების ხელშეწყობად სახელმწიფომ „აწარმოე საქართველოში“ პროგრამის მიკრო და მცირე მენარმეობის მხარდაჭერის კომპონენტის ფარგლებში 2016-2017 წლებში 2 ათასზე პროექტი დაახლოებით 16 მლნ ლარით დააფინანსა. დღემდე, სხვადასხვა სოციალური პროგრამების ფარგლებში, გამოიყო დაახლოებით 183 მლნ ლარი.

პროექტები მოიცავს, როგორც სოფლის მეურნეობის და წარმოების, ასევე მომსახურების სექტორსაც.

მხარდაჭერილია პროექტები მეფუტკრეობის, მეღვინეობის, მეცხოველეობის, მემცენარეობის, სასათბურე მეურნეობის, სამშენებლო მასალების წარმოების, სასტუმრო ბიზნესის, ავტომობილების მომსახურების, საკადასტრო მომსახურების, ვაჭრობის და სხვა მიმართულებებით.

აღსანიშნავია, რომ პროგრამა მოიცავს სხვადასხვა მიმართულების ტექნიკურ დახმარებასაც ბენეფიციართათვის, როგორც ბიზნესის დაწყებამდე, ასევე დაწყების შემდგომაც; მათ შორის, მენეჯმენტის, მარკეტინგის, ფინანსების მართვის და ა.შ. მიმართულებებით. მაღალმთიან დასახლებებში 500-მდე სასოფლო-სამეურნეო სტატუსის მქონე კოოპერატივი ფუნქციონირებს. სახელმწიფო მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში, კოოპერატივებს გადაეცათ სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, სხვადასხვა საქმიანობისთვის საჭირო მოწყობილობები, ჩაუტარდათ ტრენინგები. სურსათის/ცხოველის საკვების უზენებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსის გამარტივებული მოთხოვნები ვრცელდება იმ ბიზნეს-ოპერატორებზე, რომლებიც ახორციელებენ სურსათის/ცხოველის საკვების წარმოებას, გადამუშავებას, პირველად წარმოებას და დისტრიბუციას არაქარხნული წესით.

პროგრამა მოიცავს ტურიზმის კომპონენტს, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია მაღალმთიან დასახლებებში ახალი სასტუმროების მშენებლობის ან/და არსებულის გაფართოებისათვის დაფინანსების მიღება.

აღსანიშნავია მთის კანონის სოციალური და საგადასახადო შედეგები.

კანონის ამოქმედების შემდეგ დაბადებული პირველი ბავშვისა და მეორე ბავშვისათვის, რომელთა ერთ-ერთი მშობელი არის მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირი, საქართველოს მთავრობის დადგენილებით განსაზღვრული წესით 1 წლის განმავლობაში იღებს ყოველთვიურ ფულად დახმარებას – არანაკლებ 100 ლარისა. ხოლო მესამე ბავშვისა და ყოველი შემდგომი ბავშვისათვის – 2 წლის განმავლობაში ყოველთვიური ფულადი დახმარება არის 200 ლარი.

მაღალმთიან დასახლებაში მცხოვრები პენსიონერები ყოველთვიურად დამატებით სახელმწიფო პენსიის არანაკლებ 20 პროცენტს იღებენ. შედეგადაა გათვალისწინებული სამედიცინო პერსონალისთვის, ვინც მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე, სახელმწიფოს ნილობრივი მონაწილეობით დაფუძნებულ და მის მართვაში არსებულ სამედიცინო დაწესებულებაში მუშაობს. ექიმი დამატებით მიიღებს სახელმწიფო პენსიის ორმაგ ოდენობას, ხოლო ექთანი – სახელმწიფო პენსიის მოცულობას. ყოველთვიური დანამატი სამედიცინო პერსონალისთვის, მკაცრ კლიმატურ პირობებში მცხოვრებ-

თათვის, საპენსიო ასაკის მუდმივად მცხოვრებ და სოციალური პაკეტის მქონე პირებს 2016 წლიდან ეძლევათ ყოველთვიური დანამატი პენსიის 20%

ზამთრის პერიოდში (15 ოქტომბრიდან მომდევნო წლის 15 აპრილის ჩათვლით) მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრებლებისთვის ელექტროენერგიის საფასურის გადახდა ბიუჯეტიდან. აბონენტს (საყოფაცხოვრებო მოხმარებელს) 100 კილოვატამდე მოხმარებული ენერგიის ნახევარს სახელმწიფო აუნაზღაურებს. ანუ, თვეში მაქსიმუმ 50 კილოვატის საფასურს ბიუჯეტი გადაუხდის.

მაღალმთიან დასახლებებში მდებარე 505 საჯარო სკოლას, რომელშიც 2018 წლის 1 იანვრისთვის 43 046 მოსწავლე სწავლობდა, გაუჩერა გაზრდილი ოდენობით ეძლევა. ასევე, კანონის შესაბამისად, გაუჩერული დაფინანსების გაზრდილი ოდენობით უზრუნველყოფილია მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე ყველა პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულება.

მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლის და პროფესიული სასწავლებლის მასწავლებლები ხელფასზე დამატებით საბაზო თანამდებობრივი სარგოს მიიღებენ - არანაკლებ 35%. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ან მის სისტემაში შემავალი ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განსაზღვრული შესაბამისი პროგრამის მონაწილე მასწავლებლისათვის, რომელიც პროგრამის ფარგლებში მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში მუშაობს, მიიღებს დანამატს - შრომის ანაზღაურების არანაკლებ 50 პროცენტს. პირველკლასელებს და მათ დამრიგებლებს ურიგდებოთ გრიფირებული სახელმძღვანელოები და კომპიუტერები. ხორციელდება საჯარო სკოლის მოსწავლეების სატრანსპორტო მომსახურება.

სახელმწიფო სასწავლო გრანტით (2250 ლ) ფინანსდება 226 სტუდენტი, რომლებიც ერთიანი ეროვნული გამოცდების საფუძველზე სწავლობენ აკრედიტებულ უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე,

„მთის კანონით“ გათვალისწინებული საგადასახადო შეღავათებით უკვე ისარგებლა 300-ზე მეტმა საწარმომ და 20000-ზე მეტმა პირმა.

მთის მოსახლეობის ყოფის გაუმჯობესებისა და ეკონომიკურ აქტივობის ხელშეწყობის მიზნით, იგეგმება მსხვილი და სტრატეგიული დანიშნულების გზების მშენებლობები. ასეთი პროექტებია: პირიქითა ხევისურეთთან დამაკავშირებელი როშკა-არხოტის 28 კმ-იანი გზის მშენებლობა; ზემო იმერეთი - რაჭის დამაკავშირებელი 51.8 კმ-იანი სავტომობილო გზის მშენებლობა; სნო - ჯუთა - როშკა - შატილი და კიდეგ რამდენიმე ხეობის და ასევე, ბაღდათი - აბასთუმნისა და ლენტეხი-მესტიის დამაკავშირებელი გზების მშენებლობა.

მიკრობიზნესის ხელშეწყობა და მენარმეთა საჭიროებებზე ორიენტირებული საინვესტიციო პროგრამების შემუშავება, ფერმერული მეურნეობის და კოოპერატივების, ასევე - ბაზარზე მოთხოვნი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების მხარდაჭერა, აგრო დაზღვევის სისტემის განვითარება, მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრები მოსახლეობის ეკონომიკური და ასამენარმეო საქმიანობის წახალისება, სამენარმეო უნარების ასამაღლებლად შესაძლებლობების შექმნა და განვითარების სპეციალური პროგრამების შემუშავება. მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების სტრატეგიის ფარგლებში 2023 წლისათვის საქართველოს მაღალმთიან დასახლებებში საბაზისო ინფრასტრუქტურის, სოციალური და საჯარო სერვისების, ტურისტული მიმზიდველობის, სოფლის მეურნეობაზე და წარმოებაზე დაფუძნებული ეკონომიკური საქმიანობის ხელშეწყობით შესაძლებელია გაუმჯობესდეს მოსახლეობის ცხოვრების დონე და დემოგრაფიული დინამიკა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კანონი „ მთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ 2015 წ.
2. საქსტატის მონაცემები 20116-1019 წწ
3. ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ოფიციალური მასალები
4. საქართველოს პარლამენტის რეგიონული პოლიტიკისა და თვითმმართველობის კომიტეტის მასალები.